

Ministerul Învățământului și Științei din Ucraina
Universitatea Națională „Iurii Fedkovici” din Cernăuți

Diana Kibak

GRAMATICA ISTORICĂ A LIMBII ROMÂNE

Ghid metodic pentru lecțiile seminar

Cernăuți

Universitatea Națională „Iurii Fedkovici” din Cernăuți
2022

Kibak Diana

Gramatica istorică a limbii române : ghid metodic pentru seminar /
D.V. Chibac – Cernăuți : Universitatea Națională Iurii Fedkovici, 2022. 16 p.

Lucrarea dată cuprinde exerciții care cercetează anumite fenomene lingvistice din domeniul evoluției sunetelor, al originii și dezvoltării formelor gramaticale. Totodată în această lucrare sunt întrebări legate nemijlocit de materialul teoretic, fără cunoașterea căruia nu este posibilă rezolvarea exercițiilor respective.

© Universitatea Națională „Iurii Fedkovici”
din Cernăuți, 2022
© Chibac D. V., 2022

1. Stabiliți, cu ajutorul unui dicționar etimologic, originea și etimonul următoarelor cuvinte care denumesc părți ale corpului:

Cap, corp, brat, coapsă, deget, dinte, falcă, genunchi, mână, măduvă, ochi, nară, palmă, inimă, limbă, păr, piept, sân, sânge, vână

2. Citiți cuvintele în latină și puneți accentul:

Familia, filia, mater, frater, dens, frons, manus, pilus, pectus, nasus, lingua, genu, facies, dorsum, coxa, canis, bos, gallina, ovis, cervus, ursus, lupus, granum, malus, ramus, pinus, flos.

3. Prin ce se deosebește tipul de accent din latina populară față de cel din latina clasică. Dați exemple.

4. Găsiți etimonul și stabiliți, ce legi fonetice din domeniul vocalelor au avut loc în evoluția formei cuvântului respectiv:

Câmp, blând, lînă, minte, ținte, prinde, vineri, bună, punte, tund.

5. Identificați cu ajutorul dicționarului etimologic etimonul latinesc al termenilor latini păstrați în română și pierduți în alte limbi romanice:

Ospăț, mire, oaie, ferice, ager, iapă, împărat, veșmânt, cântec, județ, lege.

6. Stabiliți condițiile, care au determinat trecerea consoanei v în b în cuvintele de mai jos. Numiți acest fenomen și explicați-l:

alveus > albeus > albie

servus > serbus > șerb

veteranum > beteranum > bătrân

vesica > besica > beșică

servare > serbare > (a) serba

pulverem > pulberem > pulbere

7. Urmăriți relația de sinonimie stabilită între etnonimul „vlah” și „român” în următorul citat. Stabiliți originea acestor cuvinte și utilizarea în diferite contexte și epoci istorice:

„Așa și pentru neamul acesta, de care scriem, din țările acestea, numele său drept și mai vechi este român, adecă râmlean, de la Roma. [...]. Iar străinii și țările dimprejur le-au pus acest nume de vlah, de la vloh, cum s-a mai pomenit, <iar> aceste nume de valeos, valascos, olah, voloșin tot de străini sunt puse, de la Italia, căreia îi zic Vloh. Apoi, mai târziu, turcii, de la numele domnului care a închinat țara întâi la turci, ne zic bogdani, <iar> muntenilor caravlah, grecii ne zic bogdanovlah, muntenilor – vlahos.” (M. Costin „Letopisețul Țării Moldovei”)

8. Determinați cauzele, care au adus la dispariția, menținerea sau la evoluția consoanelor b și v în următoarele cuvinte:

novum > nou

libertare > ertare

vivus > viu

civitate > cetate

ovum > ou

pavimentum > pământ

valem > vale

hiberna > iarnă

palumbus > porumb

verus > văr

barbam > barbă

favului > fagure

rubum > rug

9. Urmăriți evoluția sunetului l în exemplele de mai jos. Determinați condițiile, în care a avut fenomenul respectiv:

a) battalia > bătaie, gallina > găină, leporem > iepure, filius > fiu, caballi > cai, glacies > glacia > gheață, clavem > chee, maxillam > măsea, turturella > turturea, novella > neua, stella > stea;

b) colligere > (a) culege, macellarius > măcelar, illorum > lor, pilum > pâr, felicem > ferice, molam > moară, graulus > graur, gula > gură, salem > sare, celum > cer;

10. Stabiliți originea și filiera prin care au ajuns în limba română cuvintele de mai jos.:

diac, hârtie, agheasmă, paraclis, sihastru, argat, cămilă, călugăr, dascăl

11. Determinați condițiile, de care depinde menținerea sau dispariția sunetului r în următoarele cuvinte:

Ripa > râpă

sursum > sus

terra > țară

frontem > frunte

deorsum > jos

rorem > rouă

super > spre

imperatos > împărat

frater > frate

dorsum > dos

quatuor > patru

12. Determinați cauza dispariției sunetului g în cuvintele de mai jos:

Ego > eu, magister > maestru, magis > mai

13. Determinați evoluția următoarelor cuvinte latinești:

Caseum, desertus, ceresia, camisia, septem, sellam, misellus, laesionare, cinsia.

Folosiți-vă de formulele: a+e, i > ș; s+e, i+vocală > ș;

14. Numiți în cuvintele de mai jos schimbările fonetice care au avut loc în procesul evoluției istorice a fonemelor:

Formosus > frumos, platanus > palatin, perambulare > primblare, super > supre > spre, integer > întreg, percipere > pricepere, paludem > padulem > pădure;

15. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) câte tipuri de declinări au fost în limba latină populară?

b) care sunt cauzele ce au determinat reducerea numărului de declinări din limba latină populară?

16. Stabiliți din ce tip de declinare a latinei clasice face parte fiecare din substantivele de mai jos:

a) casa, gena, lana, materies, glacies, facies, frons, -ndis, glans, manus, folia, arma, lupus, negotium, fagus, acus, fructus, cornu, tempus, frigus, pinus, frater, res, noctem.

17. Căutați în dicționarele limbii române 5 expresii frazeologice și 5 proverbe care să aibă în componența lor elemente autohtone.

18. Expuneți-vă părerea cu referire la constatarea lui S. Pușcariu, ilustrându-vă răspunsul:

„Dintre toate popoarele înlocuitoare, slavii au exercitat asupra noastră cea mai masivă și mai îndelungată influență. Vocabularul nostru e atât de împănăt cu împrumuturi slave încât, din pricina lor, limba română se deosebește mult de celelalte limbi neolatine.”

19. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) câte genuri existau în limba latină în raport cu limba română?

b) numiți principiile după care era făcută repartiția substantivelor latine pe genuri.

20. Identificați declinarea și numărul substantivelor latinești:

Cum amico, vitae causa, sub terra, contra factum, ex libris, per saecūla, sine experientia, apud Romanos, inter arma, ad vicum, exempli gratia, pro forma.

21. Care era procesul latin de distingere a singularului de plural? În câte grupe se repartizau substantivele latinești după felul opoziției de singular – plural? Analizați substantivele de mai jos și repartizați-le pe grupe:

dies-dies

res-res

canticum-cantica

mensa –mensae

lupus – lupi

dens – dentes

frigus – frigora

casa – casae

fructus – fructus

cornu – cornua

domus – domus

bos – boves

vis – vires

liber – libri

bellum – belli

capra – caprae

gener – generi

miles – milites

silva –silvae

tempus – tempora

22. Substantivele latinești cu forme numai de plural (pluralia tantum) și-au refăcut în procesul de evoluție și forme de singular. Stabiliți care este forma de singular, refăcută în limba română pentru următoarele substantive pluralia tantum latinești:

nuptiae, epūlae, licia, mergae, folia, arma, radia

23. În ce constă tendința generală de dezvoltare a sistemului cazual latinesc? Explicați fenomenul și ilustrați prin exemple.

24. Caracterizați cauzele care au determinat schimbările din sistemul cazual latinesc. Dați exemple.

25. Analizați evoluția următoarelor tipuri de plural din paradigma declinării:

a) tempora > timpuriu, frigora > friguri, vada > vaduri, prandia > prânzuri;

b) caprae > capre, mensae > mese, litterae > litere, aquae > ape;

c) montes > munți, sorores > surori, nepotes > nepoți, cruces > cruci, vulpes > vulpi;

d) lupi > lupi, pruni > pruni, populi > plopi;

26. Determinați particularitățile arhaice ale formelor de genitiv-dativ, utilizate de I. Neculce în următoarele propoziții:

1. Iară când ș-au luat dziua bună Duca-Vodă și cu Șerban-vodă de la veziriul cu caftane și i-au îmbrăcat veziriul cu caftane, au fost zicând Șerban-vodă Ducăi-vodă...2. Iară Miron logofătul și cu Buhuș hatmanul și cu Constantin postelnicul Ciobanul, fiind aproape de casa Ducăi-vodă, n-au primit acel sfat să treacă de la Brașov în Țara Muntenească. 3. Iară după ce s-au plinit 2 ani de domnie Ducăi-vodă, au mărșu la Țarigrad, la împărăție, având pâră cu Ștefan-vodă, ficior Radului-vodă, pentru logodna ce făcuse cu fiică-sa Catrina, că fiindu feciorul Radului –vodă grozav la față, pune pricină și nu vre să i-o de.

27. Stabiliți, ce reflex au dat în limba română următoarele cuvinte compuse latinești:

Medius + locus

Prima + vera

Domine + deus

Caseum + ligat

tri + folium

res + publica

ad + mediam+ diem

carnem + ligat

ad + de+ verum

ad + appositum

28. La Dosoftei, Varlaam, Cantemir, Neculce și alți scriitori găsim atestate substantive compuse ca:

Blagoboreț, blagoceștie, blagocin, blagodărenie, blagoevlenie, blagonoseț, blagopriemnic, blagorodnic, blagorojdenie, blagoveșnic, blagoveștenie, samovolnic, samovar, samoderjăvie, bazaconie, beznă, voevod, milosârdie, iconoboreț.

Determinați originea acestor cuvinte conform părților componente și subliniați-le pe cele moștenite din limba română.

29. Care dintre substantivele din textul de mai jos sunt formate cu ajutorul sufixelor de origine latină. Găsiți etimonul sufixului respectiv:

Era într-o dimineață de vară. Marea-și întindea nesfârșita-i albăstrime, soarele se ridica încet în seninătatea adânc albastră a cerului, florile se trezeau proaspete după somnul lung al nopții, stâncile negre de rouă abureau și se făceau sure, numai pe ici pe colea cădeau din ele, lenevite de căldură, mici bucăți de nisip și piatră.

Din niște colți de stânci despre apus se ridica o mănăstire veche, înconjurată cu muri, asemenea unei cetăți și după muri se vedea pe ici pe colea câte un vârf verde de plop ori castan. Acoperămintele țuguete de olane mucegăite, bolta neagră a bisericii, zidurile împrejmuitoare risipite și năpustite în risipa lor de plante, de furnici, ce-și fondau state..., poarta de stejar de o vechime seculară, scările de piatră, tocite și mâncate de mult îmblet, - toate astea laolaltă făceau a crede, că este mai mult o ruină oprită curiozității, decât locuință.

În dreapta mănăstirii se ridicau dealuri cu păduri, grădini, vii, sătuțele cu căsuțe albe, presărate prin dungile văilor...

De-a lungul zidurilor împrejmuitoare mergeau cărarușe pe coasta dealului, curmate în cursul lor de mușunoaie de cârțiță.
(M.Eminescu)

30. Găsiți în textul de mai jos substantivele formate cu sufixe de origine slavă. Stabiliți aceste sufixe și găsiți etimonul respectiv pentru fiecare în parte.

- 1) Pe la miezul nopții un marfar a rătăcit prin câmpie. O locomotivă veche și josuță, oftând din greu și fluierând disperată în dreptul fiecărui stâlp de telegraf, ducea vre-o zece vagonașe în urma ei. Făcând ultima cotitură spre Pământeni, marfarul și-a lăsat grijile baltă, coborând la viteza unui car cu boi...

Era însă printre vagoanele umede un călător hotărât cu orice preț să coboare anume aici, la gărișoara asta. Nu mai avea răbdare să aștepte până ce marfarul, prinzând ceva la minte, a trece din nou la pas. De abia a răsărit din ceață clădirea umedă a gării – un săculeț, dezlipindu-se de printre vagoane, a zburat undeva în urmă, o umbră de om a secerat întunericul, ținându-se cu mâinile de cap și înjurând de mamă, i-au scăpat viața o înjurătură rostită la vreme, o grămăjoară de prundiș și un șanț cu apă rece de primăvară.

- 2) Onache știa rostul la cântece, apoi le ținea minte, le tot aduna și le cânta întruna - în fiecare clipă îngâna în sinea lui vre-o melodie, potrivindu-și versul cu necazurile și grijile pe care le avea. Iar clopotnițele câmpiei se tot căinau, încleștate într-o jale cumplită, și nu-l lăsau pe Onache să-și depene până la capăt minunea de cântec. A mers un timp tăcut, căutând să prindă vre-un rost din bombăneala asta de armă. Câteva clopotnițe amuțiseră, ltele căutau să se plângă tot mai rar, și numai clopotul din Nuieluși, o vechitură crăpată, gemea întruna. (I. Druță)

31. Determinați originea sufixelor și prefixelor la următoarele substantive.

păcurar, învățător, codru, băietan, geamgiu, măturoi, maimuțoi, copilaș, păpușică, focușor, cheiță, peniță, păsăruie, cetățuie, crenguță, țărănime, aluniș, frunziș, mireasă, școlăriță, străinătate, vecinătate, legalitate, îndrăzneală, cetățenie, rudenie, învățătură, strâmbătură, codrean, sătean, meșteșug, hoțoman, vitejie, datorie;

neliniște, prejudecată, antebrăț, neastâmpăr, contrabas, configurație, convorbire, competiție, interacțiune, răsputare, răscruce, strămoș, substrat, propovăduire, diametru, epigramă, hipercorectitudine.

Bibliografie

Obligatorie:

1. Brâncuș Cr., Vocabularul autohton al limbii române, București, 1983.
2. Coteanu, Ion, Structura și evoluția limbii române. De la origini până la 1860, Editura Academiei RSR, București, 1981.
3. Curs de gramatică istorică a limbii române. Chișinău, 1991.
4. Densuseanu O., Istoria limbii române, vol I-II. București, 1961.
5. Diaconescu P., Structura și evoluția în morfologia substantivului românesc, București, 1970.
6. Gheție, Ion, Introducere în studiul românei literare, Editura Academiei RSR, București, 1982.
7. Gheție, Ion (coord.), Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780), Editura Academiei RSR, București, 1997.
8. Graur, Al., Limba literară, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979.
9. Grecu, Victor, Școala Ardeleană și unitatea limbii române literare, Editura Facla, Timișoara, 1973.
10. Istoria limbii române. Vol. I, București, 1965; Vol. II, București, 1969.
11. Istrati G., Originea limbii române literare. Iași. 1981.
12. Munteanu, Ștefan, Țâra, Vasile D., Istoria limbii române literare. Privire generală, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978.
13. Rosetti Al. Istoria limbii române, Vol. I, București, 1965; Vol. II, București, 1969.
14. Petrovici Em., Influența slavă asupra sistemului fonemelor limbii române, București, 1956.
15. Sala M., Contribuții la fonetica istorică a limbii române, București, 1970.

Навчальне видання

Діана Кібак

**ІСТОРИЧНА ГРАММАТИКА РУМУНСЬКОЇ МОВИ
(румунською мовою)**

Методичний гід до семінарів

Підписано до друку 01.03.2022. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк різнографічний. Умов.-друк. арк. 0,9.
Обл.-вид. арк. 1,0. Тираж 000. Зам. Н-006п.

Видавництво та друкарня Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича.
58012, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.
e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від 08.04.2002.